

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “ประเภทเครือข่ายทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมในการพัฒนาศักยภาพของผู้พิการทางสายตา : กรณีศึกษา ณ มูลนิธิคอลฟิลด์ เพื่อคนตาบอด” ผู้ศึกษาได้ศึกษาจากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจ โดยสามารถแบ่งเป็นประเด็นหลักในการนำเสนอได้ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับคนพิการ
2. แนวคิดเครือข่ายทางสังคม
3. แนวคิดการสนับสนุนทางสังคม
4. ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์
5. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมหรือทฤษฎีการเท่าเทียมกัน
6. ทฤษฎีบทบาท
7. องค์การเครือข่ายผู้พิการทางสายตา
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับคนพิการ

ความหมายของคำว่าพิการ

ความหมายของคำว่าคนพิการตาม พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 มาตรา 4 “ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ‘คนพิการ’ หมายความว่า คนที่มีความผิดปกติหรือบกพร่องทางร่างกาย ทางสติปัญญา หรือทางจิตใจ ตามประเภทและหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎกระทรวง”

ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2537) ออกตามความในพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 ได้กำหนดประเภทและหลักเกณฑ์คนพิการไว้ 5 ประเภท ซึ่งได้ให้คำจำกัดความว่า “คนพิการทางการมองเห็น ได้แก่ คนที่มีสายตาข้างที่ต่ำกว่าเมื่อใช้แว่นสายตา ธรรมดาแล้วมองเห็นน้อยกว่า 6/18 หรือ 20/70 ลงไป จนมองไม่เห็นแม้แต่แสงสว่างหรือคนที่มีสายตาแคบกว่า 30 องศา

คำว่า “คนตาบอด” นั้นแปลตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525, น. 344) ว่า ตามืด, ตามองไม่เห็น

ศักดิ์ธร อุบลวัตร (2515, น. 7) คนตาบอด หมายถึง คนที่มีการมองเห็นของสายตาในข้างที่ดีที่สุดภายหลังผ่านการรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ต่ำกว่า 20/200 ฟุต จมมองไม่เห็นแม้แสงสว่างหรือมีลานสายตาแคบกว่า 15 องศา

คนสายตาเลือนลาง หมายถึง คนที่มีการมองเห็นของสายตาในข้างที่ดีที่สุดภายหลังผ่านการรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ในช่วงตั้งแต่ 20/70-20/200 หรือมีลานสายตาอยู่ระหว่าง 15-30 องศา

สุชา จันทรโสม (2525, น. 71) คนตาบอดได้แก่บุคคลที่มีคุณสมบัติทางด้านสายตาบกพร่อง เช่นมีความสามารถในการมองเห็น 20/200 หรือต่ำกว่านั้น หมายความว่าวัตถุชิ้นหนึ่งที่คนตาดีสามารถมองเห็นในระยะ 200 ฟุต ต้องนำมาในระยะ 20 ฟุต คนตาบอดจึงจะมองเห็น หรือบุคคลที่มีความสามารถในการมองเห็นแคบกว่า 20 องศา

จากความหมายต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า คนพิการทางการมองเห็น นั้นหมายถึง คนที่มีสายตาข้างที่ดีกว่าเมื่อใช้แว่นสายตาธรรมดาแล้วมองเห็นน้อยกว่า 6/18 หรือ 20/70 ลงไป จมมองไม่เห็นแม้แต่แสงสว่างหรือคนที่มีสายตาแคบกว่า 30 องศา ซึ่งสามารถแยกเป็นสองกลุ่มคือ คนตาบอดและคนสายตาเลือนลาง

การตระหนักรู้และการประทับใจ

สุปาณี สนิธิรัตน์ (2526, น. 84-92) การตระหนักรู้และการประทับใจ เป็นการจัดลักษณะในทางลบให้แก่บุคคลและใช้ในการแยกบุคคลอย่างไม่เหมาะสมเช่นเป็น ชนชั้นต่ำหรือชนชั้นพิเศษ ผลของการตระหนักรู้และประทับใจทำให้เกิดหน่วยงานต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพิเศษ ชั้นเรียนพิเศษ โรงพยาบาล และคุก เป็นต้น การประทับใจทำให้เกิดการตระหนักรู้และการไม่ยอมรับ จะได้รับการปฏิบัติ จากบุคคลอื่น ๆ ในสังคมที่แตกต่างจากบุคคลปกติทั่วไป คนพิการไม่สามารถหลีกเลี่ยงการได้รับการตัดสินประเมินค่าและการรับรู้ความรู้สึกจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพรรณนาเกี่ยวกับสถานภาพของบุคคลที่มีความผิดปกติ การจัดประเภท และการประทับใจ ซึ่งทำให้เกิดการประเมินค่าตนเองขึ้น เช่น ว่าเป็นที่ต้องการของสังคมหรือไม่เป็น จากความคาดหวังของตนเองและของสังคมในการประทับใจแก่คนพิการ ทำให้เกิดความคาดหวังอาจทำให้เกิดการเบี่ยงเบนขึ้น โดยทำให้คนพิการเกิดความรู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า การเป็นคนพิการจึงทำให้เกิดบทบาทการพึ่งพาและเจ็บป่วย โดยแสดงความเบี่ยงเบนตามความคาดหวังของบุคคลอื่น

มณเฑียร บุญตัน (2545, น. 1) คำพูดที่เราได้ยินจากคนทั่วไปในสังคมไทย “มองไม่เห็น แล้วจะเรียนได้อย่างไร” “คนตาบอดให้เรียนมหาวิทยาลัยไปทำไมลำบากเปล่า ๆ” คำกล่าวที่ยกมานี้ล้วนเป็นการแสดงให้เห็นถึงความไม่รู้จริงของศักยภาพคนตาบอด ซึ่งความไม่รู้หรือรู้ไม่จริงนี้จะเกิดแต่ในคนปกติเท่านั้น คนตาบอดเองก็ได้รับการปลูกฝังให้คิดเชื่อและพูดในลักษณะนี้เมื่อพบคนตาบอดที่ประสบผลสำเร็จในด้านต่าง ๆ เช่น สามารถบอกเวลาได้ถูกต้องหรือสามารถเดินขึ้นลงบันไดได้คล่อง ก็มักจะตะลึงด้วยความอัศจรรย์ใจในความสามารถอันเกินความคาดหวังที่มีต่อคนตาบอด

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการตราหน้าและการประทับตรานั้น เป็นการแบ่งชนชั้นในสังคมในทางลบ เช่น กลุ่มคนพิการ คนคุก เป็นต้น การตราหน้าหรือการประทับตรานั้น จะทำให้ผู้ที่ถูกตราหน้าหรือถูกประทับตรา เกิดความรู้สึกไม่ดี แม้กระทั่งคนในสังคมด้วยกันเองก็จะมีความรู้สึกในด้านลบกับผู้ที่ถูกตราหน้าหรือถูกประทับตรา เมื่อคนในสังคมมองคนกลุ่มนี้ในทางลบแล้วยิ่งส่งผลให้ผู้ที่ถูกตราหน้าและถูกประทับตราเกิดความรู้สึกไม่ดีต่อตนเอง หรือคิดว่าตนเองไม่มีค่าหรือเป็นภาระของสังคมตามที่คนในสังคมคิดหรือประทับตราให้กับคนพิการ

กลุ่มคนตาบอดเองก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะถูกตราหน้าหรือถูกประทับตราจากคนในสังคมว่า เป็นพวกโง่มีด โง่บอด เป็นกลุ่มคนที่เป็นภาระต่อสังคม คนในสังคมมักจะคิดว่า คนตาบอดไม่จำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาสูง ๆ เพราะเมื่อเรียนจบมาแล้วก็ไม่สามารถนำไปใช้ทำงานได้ เป็นได้เพียงคนรับโทรศัพท์ หรือ เล่นดนตรีตามร้านอาหาร หรือไม่ก็นั่งขายล็อตเตอรี่เท่านั้น

ดังนั้น คนตาบอดหากได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพที่ดีแล้ว มีคนในสังคมให้โอกาสกับพวกเขาแล้ว พวกเขาจะได้มีโอกาสแสดงความสามารถ ให้กับคนในสังคมได้รับรู้ และช่วยให้พวกเขาได้มีโอกาสใช้ชีวิตอย่างเช่นคนปกติในสังคม ไม่รู้สึกว้าวนตัวเองแปลกแยกจากสังคมแต่ประการใด

สถานการณ์ของคนพิการในประเทศไทย

เป็นที่ยอมรับกันว่าทุกประเทศจะมีคนพิการอยู่จำนวนหนึ่งเป็นส่วนประกอบของสังคม และทุกปีจะมีจำนวนคนพิการเพิ่มขึ้นตามอัตราส่วนของประชากรในประเทศนั้น ๆ ซึ่งสหประชาชาติได้ให้ข้อมูลว่าโดยเฉลี่ยแล้วในโลกนี้มีคนพิการ 10 เปอร์เซ็นต์ของประชากร ซึ่งหากเป็นตามสัดส่วนที่สหประชาชาติให้ไว้ในปี 2545 ประเทศไทยก็จะมีผู้พิการประมาณ 6 ล้านคน แต่มีผู้มาจดทะเบียนเป็นผู้พิการเพียง 3 แสนกว่าคน แสดงว่ามีคนพิการที่ยังไม่ได้จดทะเบียนคนพิการถึง 5 ล้านกว่า ซึ่งจะต้องมีการสำรวจจำนวนคนพิการที่แท้จริงว่ามีคนพิการในประเทศไทยจำนวนเท่าใด

สุปาณี สนิธิตัน (2526, น. 62-94) คนพิการจะมีการรับรู้เกี่ยวกับตนเองว่าเป็นคนกลุ่มน้อยที่ได้รับการกดขี่เหมือนกับชนกลุ่มน้อยทางเชื้อชาติ ทำให้การใช้ชีวิตอยู่ในวงจำกัด คนปกติมักจะมีแนวโน้มที่จะปฏิบัติต่อคนพิการเหมือนคนนอกกลุ่ม ไม่ยอมรับ และไม่อยากจะอยู่ร่วมกับคนพิการ คนพิการจึงมีแนวโน้มจะรวมกลุ่มบุคคลประเภทเดียวกัน เพราะเป็นกลุ่มที่ให้การยอมรับตนเอง ทำให้คนพิการรู้สึกอบอุ่น การเข้าร่วมกลุ่มคนพิการด้วยกันจะช่วยลดการความคับข้องใจ ความขัดแย้ง และความกระวนกระวายใจ และความผิดหวังซึ่งเกิดจากการพยายามแข่งขันหรือต่อสู้เพื่อจะได้เป็นที่ยอมรับของคนปกติ การเบี่ยงเบนทางพฤติกรรมและสังคมบางอย่างจึงเป็นการพัฒนาวัฒนธรรมย่อย ทำให้คนพิการเปิดเผยต่อสาธารณะชนและได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คนพิการมักจะได้รับการสนับสนุนให้เกิดความรู้สึกและการกระทำที่เป็นปมด้วยและคนปกติก็คาดหวังที่จะให้กระทำเช่นนั้น คนพิการหรือคนที่มีความเป็นเลิศเหนือคนอื่นจึงถูกคิดว่าเป็นการทดแทนหรือชดเชยปมด้วย

ความเชื่อของคนไทยในสังคมไทย ยังคงฝังแน่นกับความเชื่อในเรื่องเคราะห์กรรมกับความพิการ ซึ่งเจตคติทางสังคมด้านลบนี้เป็นข้อจำกัดในการพัฒนาคนพิการมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน ด้วยความเชื่อว่าการมีบุตรที่พิการมาแต่กำเนิด หรือพิการภายหลังนั้นเกิดจากผลกรรมที่พ่อแม่ หรือคนในครอบครัวได้กระทำไว้ ทำให้ลูกหลานเกิดมาเป็นคนพิการ ทำให้หลาย ๆ ครอบครัวไม่ต้องการให้คนอื่น ๆ ในสังคมรับรู้ว่ามีบุตร หลานเป็นคนพิการ จึงไม่ยอมให้บุตรหลาน หรือญาติ เข้ารับการจดทะเบียนคนพิการ ตาม พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ 2534 ทำให้คนพิการเหล่านี้ถูกเก็บซ่อนไว้ในบ้าน ทำให้ไม่ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่จัดไว้ให้สำหรับคนพิการประเภทต่าง ๆ ทั้งจากหน่วยงานในภาครัฐและเอกชน หลังจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคนพิการโดยตรงคือ มีพระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. 2534 ซึ่งได้มอบหมายให้คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง ซึ่งได้มีการจัดทำแผนพัฒนาคนพิการแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2549 โดยจัดให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 รวมทั้งบูรณาการหลักพื้นฐาน แนวคิดและทิศทางการดำเนินงานด้านคนพิการจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการไทย พ.ศ. 2541 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตลอดจนในข้อตกลงระดับนานาชาติ ทั้งนี้ปรับให้สอดคล้องกับสังคมไทย ซึ่งมุ่งเน้นโอกาสการมีส่วนร่วมและความเสมอภาค ปรัชญาของแผนพัฒนาคนพิการแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2549 ว่า “มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพ และศักดิ์ศรี เท่าเทียมกัน หากได้รับโอกาสอย่างเสมอภาค” (แผนพัฒนาคนพิการแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2549, น. 13)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสภาพคนพิการในประเทศไทยนั้น ยังมีข้อมูลด้านจำนวนคนพิการอยู่น้อยและไม่ตรงกับความเป็นจริงซึ่งจะต้องทำการสำรวจอย่างจริงจัง เพื่อทำให้การวางแผนในการให้

ความช่วยเหลือและพัฒนาที่มีความถูกต้องเหมาะสม มีการจัดงบประมาณในการให้ความช่วยเหลือฟื้นฟูสมรรถภาพที่เหมาะสม แม้ว่าในปัจจุบันจะมีกฎหมายหลายฉบับที่ได้เอื้อประโยชน์ และเปิดโอกาสให้คนพิการ ได้มีความเสมอภาค เท่าเทียมกับคนปกติได้มากขึ้น เช่น มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการไทย พ.ศ. 2541 ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ สมัชชาสหประชาชาติ ในการประชุมสมัชชาครั้งที่ 2433 วันที่ 9 ธันวาคม ค.ศ. 1975 ข้อ 9 คนพิการมีสิทธิในการดำรงชีพกับครอบครัว หรือบิดามารดาบุญธรรม และเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมที่สร้างสรรค์ และสันติภาพต่าง ๆ

สภาพความเป็นจริงในสังคมไทยนั้น มักจะคิดว่าความพิการเกิดจากเวรกรรมที่ได้ทำมา และให้การยอมรับในความพิการนั้น แต่ยิ่งขาดการได้รับการพัฒนาฟื้นฟูสมรรถภาพที่ถูกต้อง คนพิการในสังคมไทยยังมีอีกมากที่ขาดความรู้ในเรื่องของสิทธิที่ตนเองพึงได้รับ ในฐานะเป็นพลเมืองของสังคมคนหนึ่ง ด้วยเหตุที่ยังขาดการติดต่อประสานงานด้านข้อมูลข่าวสารนั้น ยังคงดำเนินไปอย่างล่าช้า และไม่มีการทำงานอย่างต่อเนื่อง เมื่อคนพิการขาดความรู้ในเรื่องของสิทธิต่าง ๆ ของตนเอง ก็ไม่ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพ หรืออาจได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพที่ไม่ถูกต้อง

เมื่อเป็นเช่นนี้ในเรื่องของการสนับสนุน การมีเครือข่ายที่ดีเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับผู้พิการ เพราะหากคนพิการมีองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือ ก็จะช่วยให้คนพิการได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพที่เหมาะสม ก็จะทำให้พวกเขาสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้เช่นเดียวกับคนปกติ และช่วยให้พวกเขามีโอกาสแสดงซึ่งศักยภาพของพวกเขาเองให้กับคนในสังคมได้รับรู้

แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม

เครือข่ายทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างบุคคลคนหนึ่งกับบุคคลอื่น ๆ เช่น กลุ่มเพื่อน ลักษณะของความสัมพันธ์นี้สามารถนำมาอธิบายถึงพฤติกรรมของบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายทางสังคมนั้นได้เครือข่ายทางสังคมจึงเป็นกรอบแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ ตลอดจนพฤติกรรมของบุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ในสังคม (Mitchell, 1969, p. 2)

พิมพ์วัลย์ ปรีดาสวัสดิ์ (2530, น. 151) กล่าวว่า เครือข่ายทางสังคมของบุคคลหนึ่ง ประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดของบุคคลนั้นในสังคมที่เขาอาศัยอยู่ซึ่งรวมถึงบุคคลในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงานและเพื่อนบ้าน เราสามารถพิจารณาเครือข่ายสังคมอย่างเป็นรูปธรรมได้โดยการมองเป็นภาพที่ประกอบด้วยจุดต่าง ๆ ที่มีเส้นหลาย ๆ เส้นโยงไปโยงมาระหว่างจุดเหล่านี้กับจุด ๆ หนึ่งที่เป็นจุดศูนย์กลาง จุดศูนย์กลางเปรียบเสมือนบุคคลคนหนึ่ง และจุดต่าง ๆ เป็นตัวแทนของบุคคลรายรอบทั้งหลายที่บุคคลนั้นมีความสัมพันธ์ด้วยส่วนเส้นโยงใยเหล่านี้ หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลมีต่อกันและกัน

ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันและกันของบุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ในเครือข่ายสังคมนั้น เป็นความสัมพันธ์ในทุก ๆ ด้านที่บุคคลทั้งหมดในเครือข่ายสังคมมีต่อกัน ทั้งในด้านระบบ เศรษฐกิจ การแต่งงาน เครือญาติ การเมือง สุขภาพอนามัย ฯลฯ ส่วนพฤติกรรมที่ก่อให้เกิด ความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้น ได้แก่ การไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนกัน การปรึกษาหารือกัน การช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน เป็นต้น เครือข่ายสังคมของบุคคลหนึ่ง ๆ จึงเปรียบเสมือนสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มี อิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ และขณะเดียวกันบุคคลนั้น ๆ ก็เปรียบเสมือนส่วนหนึ่งของ สิ่งแวดล้อม ทางสังคมของบุคคลอื่น ๆ ในเครือข่ายทางสังคม ซึ่งสามารถมีผลกระทบต่อพฤติกรรม ของผู้อื่นด้วยเช่นกัน

พื้นฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมที่สำคัญ คือ การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลกับ บุคคลอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม เครือข่ายสังคมไม่ใช่เป็นแต่เพียงเครือข่ายการติดต่อสื่อสารเพียงอย่าง เดียว แต่จำเป็นต้องมีองค์ประกอบอย่างอื่นด้วย ซึ่งได้แก่ การปฏิสัมพันธ์ (Interaction) และการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล เครื่องใช้ ไม้สอย อาหาร การบริการ (Transaction) ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล (พิมพัลย์ ปรีดาสวัสดิ์ และ วาทีนี บุญชะลิกษ์, 2531, น. 347)

วิธีการระบุเครือข่ายทางสังคมจะต้องเริ่มจากบุคคลใดคนหนึ่งที่เราต้องการศึกษา พฤติกรรมของเขา โดยถือเขาเป็นจุดศูนย์กลางแล้วดูว่า บุคคลนั้นมีความสัมพันธ์กับใครบ้างและ บุคคลเหล่านี้มีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างไร (พิมพัลย์ ปรีดาสวัสดิ์, 2530, น. 160) ความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลมีต่อกันและกันภายในเครือข่าย สามารถแบ่งออกได้เป็นหลาย ปริมาตร (Zones) โดยเริ่มจากบุคคลที่เป็นศูนย์กลาง (Egocentric) เครือข่ายทางสังคมของ บุคคลหนึ่งอาจมีเพียง 1 หรือ 2 ปริมาตรเท่านั้น แต่อาจมี 3 หรือ 4 หรือที่ปริมาตรก็ได้ เพราะ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจะขยายวงกว้างออกไป ตามขั้นตอนของวงจรชีวิต สถานภาพและบทบาท ของบุคคลผู้นั้นที่มีอยู่ในสังคม (Boissevain, 1974, pp. 28-44)

ประเภทของเครือข่ายทางสังคม

1. เครือข่ายหลัก (intimate network) ได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ซึ่งมีความ ใกล้ชิดมากที่สุด
2. เครือข่ายรอง (effective network) ประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ ซึ่งบุคคลที่เป็น ศูนย์กลางรู้จักคุ้นเคยน้อยกว่ากลุ่มแรก สามารถคาดหวังจากเครือข่ายได้น้อยกว่าเครือข่ายแบบแรก กลุ่มนี้มักได้แก่ ญาติพี่น้องที่ห่าง ๆ ออกไป เพื่อนฝูงและคนรู้จักคุ้นเคยอื่น ๆ

3. เครือข่ายขยาย (ego's extended network) ได้แก่ กลุ่มคนที่บุคคลผู้เป็นศูนย์กลางไม่รู้จักกันโดยตรง แต่สามารถติดต่อสัมพันธ์ด้วยได้ถ้าต้องการ โดยผ่านเครือข่ายใกล้ชิดอีกทีหนึ่ง (สุภัทตรา แก้วประติษฐ์, 2535, น. 19)

การวิเคราะห์ความหนาแน่นของเครือข่ายทางสังคม ยังสามารถพิจารณาได้จากคุณภาพของความหนาแน่นซึ่งอาจจำแนกได้ออกเป็น 2 ประเภท คือ

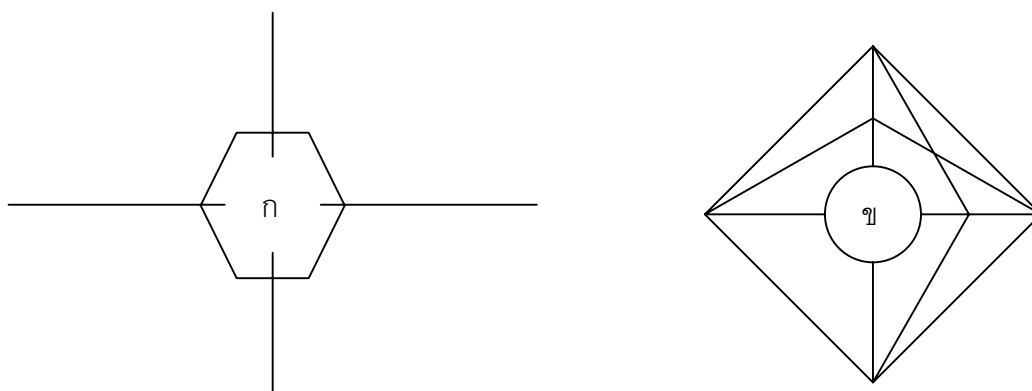
1. เครือข่ายที่มีความหนาแน่นน้อย (loose-knit network) ได้แก่ เครือข่ายที่มีความสัมพันธ์กันค่อนข้างน้อย สมาชิกในเครือข่ายมีความผูกพันระหว่างกันน้อยกว่า การติดต่อสื่อสารระหว่างกันและกันมีอยู่ในอัตราความถี่ที่จัดว่าน้อย ซึ่งมีผลให้คนในเครือข่ายที่มีความคิดเห็นและการกระทำที่แตกต่างกันออกไปมาก และมีอิทธิพลต่อกันและกันน้อย (Specht, 1988, p. 174)

2. เครือข่ายที่มีความหนาแน่นสูง (dense network) ได้แก่ ลักษณะของเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นและใกล้ชิด มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร หรือมีกิจกรรมการปฏิสังสรรค์อยู่ในอัตราความถี่ที่จัดว่าสูง ทำให้มีลักษณะความคล้ายคลึงกันค่อนข้างมากและมีอิทธิพลต่อกันและกันมาก (Specht, 1988, p. 174)

ภาพที่ 2.1 แสดงให้เห็นว่าในเครือข่ายของ ก. และ ข. ต่างมีจำนวนบุคคลที่เกี่ยวข้อง 4 คนเท่ากัน แต่พิจารณาจากความสัมพันธ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องแล้ว ก. มีเครือข่ายที่หนาแน่นน้อยกว่า ข.

ภาพที่ 2.1

เครือข่ายที่มีความหนาแน่นน้อยและเครือข่ายที่มีความหนาแน่นสูง

ที่มา: Specht, 1988, p. 174

ความหนาแน่นของเครือข่ายเป็นปัจจัยที่สำคัญตัวหนึ่ง ตัวอย่างเช่น วิลคอกซ์ (Wilcox, quoted in Specht, 1988, p. 174) พบว่า สตรีที่ย่ำร้างที่มีเครือข่ายสังคมแบบหลวม ๆ หรือมีความหนาแน่นน้อยจะปรับตัวทางด้านอารมณ์และสังคม ได้ดีกว่าสตรีที่ย่ำร้างที่มีเครือข่ายสังคมที่มีความหนาแน่นสูง แสดงให้เห็นว่า เครือข่ายทางสังคมที่มีความหนาแน่นน้อยและมีอิทธิพลต่อกันน้อย ทำให้มีบรรทัดฐานที่เข้มงวดน้อย บรรทัดฐานของสังคมที่มีความยืดหยุ่นสูงช่วยให้บุคคลสามารถปรับตัวได้ดีกว่า ทั้งนี้บุคคลจะได้รับความคาดหวังจากสังคมอย่างยืดหยุ่นกว่า

ในทางกลับกัน เครือข่ายทางสังคมที่มีความหนาแน่นสูงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับบุคคลที่อยู่ในภาวะวิกฤต หรืออยู่ในช่วงวัยที่ต้องการพึ่งพิงผู้อื่นอย่างสูง อาทิเช่น ทารก เด็กเล็ก หรือผู้สูงอายุ

3. ระยะเวลาที่สมาชิกติดต่อกัน ระยะเวลาที่บุคคลรู้จักหรือติดต่อกัน นับตั้งแต่เริ่มรู้จักกันและดำเนินความสัมพันธ์ต่อกันมาเรื่อย ๆ แสดงให้เห็นความมั่นคงต่อกันของกลุ่ม หากบุคคลมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างแน่นแฟ้น และรู้จักกันในระยะเวลายาวนาน ก็จะมีผลต่อการสนับสนุนทางสังคม ทำให้เกิดการช่วยเหลือกันมากยิ่งขึ้นไปด้วย

4. ความถี่ในการติดต่อกัน ความถี่ในการติดต่อกันคือจำนวนครั้งที่บุคคลได้มีการติดต่อกันแสดงให้เห็นถึงความมั่นคงในกลุ่มเครือข่ายทางสังคม แลงลี (Langlie, 1977, pp. 244-260) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างของเครือข่ายทางสังคมกับพฤติกรรมในการป้องกันโรค พบว่า ความถี่ในการพบปะกับเพื่อนจะมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับพฤติกรรมการป้องกันโรค นั่นคือ ยิ่งพบปะกับเพื่อนมากก็ยิ่งมีพฤติกรรมการป้องกันโรคมากขึ้นตามไปด้วย

5. วิธีที่ใช้ในการติดต่อกัน การติดต่อสื่อสารเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง เป็นความต้องการของมนุษย์ การติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์มีหลายวิธี การติดต่อสื่อสารโดยตรงด้วยการพบปะพูดคุย ที่เห็นท่าทางพฤติกรรม ได้ยินคำพูดน้ำเสียงโดยตรงน่าจะมีผลต่อการสนับสนุนทางสังคมมากกว่าการติดต่อสื่อสารโดย ทางอ้อมหรือผ่านบุคคลที่สาม (กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์, 2547, น. 101)

แนวคิดเครือข่ายทางสังคม เป็นการอธิบายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเครือข่าย ไม่ว่าจะเป็น ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน บุคคลในหน่วยงานที่รับบริการ ในการศึกษาเรื่องเครือข่ายทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมของผู้พิการทางสายตานั้น จะศึกษาถึง การที่บุคคลในเครือข่ายของผู้พิการทางสายตา ไม่ว่าจะเป็น ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน มูลนิธิ ที่ผู้พิการทางสายตามาติดต่อขอรับบริการ โดยจะศึกษาว่าบุคคลในเครือข่ายเหล่านี้ มีการติดต่อกันอย่างไร และรับทราบข้อมูลข่าวสารได้อย่างไร ตัวผู้พิการทางสายตาได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลในเครือข่ายอย่างไร มีความเพียงพอหรือไม่ในปัจจุบัน และผู้พิการทางสายตาเองคิดว่าการติดต่อระหว่างกัน เครือข่ายนั้นมีประสิทธิภาพหรือไม่

เครือข่ายทางสังคมนั้นมีความสำคัญมากในการพัฒนาศักยภาพสำหรับผู้พิการทางสายตา เริ่มตั้งแต่เกิด เมื่อเกิดมาผู้พิการทางสายตาต้องได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลในครอบครัว เพราะพวกเขาไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ผู้พิการทางสายตาไม่สามารถมองเห็นสิ่งของที่อยู่รอบตัวได้ ต้องอาศัยบุคคลในครอบครัวช่วยฝึกและช่วยฟื้นฟูสมรรถภาพ บุคคลในครอบครัวมีความสำคัญในการช่วยฟื้นฟูเบื้องต้น ช่วยให้พวกเขาเกิดความเคยชินในการหยิบสิ่งของ หรือช่วยเหลือตัวเองในเบื้องต้นในการใช้ชีวิตอยู่ในบ้าน

เมื่อผู้พิการทางสายตาถึงวัยที่ต้องเข้าเรียน โรงเรียนก็จะมีส่วนช่วยฟื้นฟูสมรรถภาพให้กับผู้พิการทางสายตา โรงเรียนที่ผู้พิการทางสายตาเข้าเรียนนี้ จะเป็นโรงเรียนพิเศษสำหรับผู้พิการทางสายตา นอกจากจะให้การศึกษแล้ว โรงเรียนยังช่วยฟื้นฟูสมรรถภาพให้กับผู้พิการทางสายตาอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการใช้ไม้เท้า ในชีวิตประจำวัน เรื่องของการเรียนรู้มารยาทในสังคมของคนปกติทั่วไป

เมื่อผู้พิการทางสายตาเรียนจบในระดับชั้นประถมศึกษาแล้ว ผู้พิการทางสายตาก็จะมีโอกาสเลือกที่จะศึกษาต่อในโรงเรียนเรียนร่วมที่รับเด็กที่มีความพิการทางสายตาไปเรียนด้วย หรือหากผู้พิการทางสายตาคนใดไม่ประสงค์ที่จะเรียนต่อ ก็จะมีการส่งเด็กไปฝึกอาชีพตามศูนย์ฝึกต่าง ๆ ที่เป็นเครือข่ายของคนตาบอด รวมทั้งมูลนิธิคอลฟิลด์เพื่อคนตาบอดด้วย ที่มีการฝึกงาน ฝึกเรียน วิทยาศาสตร์ ที่ผู้พิการทางสายตาสามารถนำไปประกอบอาชีพได้จริง

ดังนั้นเครือข่ายทางสังคมในระดับต่าง ๆ ของผู้พิการทางสายตาล้วนแต่มีความสำคัญในการช่วยพัฒนาศักยภาพให้กับผู้พิการทางสายตาเป็นอย่างมาก ผู้พิการทางสายตาจะได้รับการพัฒนาไปได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับเครือข่ายต่าง ๆ ที่จะทำให้การสนับสนุนมากน้อยเพียงใด และจะทำให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องหรือไม่

แนวคิดการสนับสนุนทางสังคม และเครือข่ายทางสังคม

(Social Support and Social Networks)

คอบบ์ (Cobb, 1976, p. 300) การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การที่บุคคลได้รับข้อมูลข่าวสารที่ทำให้เขารู้ว่ายังมีคนรัก มีคนคอยดูแลเอาใจใส่ยกย่อง เห็นคุณค่า มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และมีความรู้สึกถึงการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

กอทท์เลียบ (Gottlieb, 1982, p. 32) การสนับสนุนทางสังคม เป็นผลที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายทางสังคมที่มีโครงสร้างแน่นอน เป็นการแลกเปลี่ยนทรัพยากรทางสังคมระหว่างบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายทางสังคมเดียวกัน

แมกวารี (Maguire, 1983, p. 47) กล่าวว่า การที่บุคคลมาสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายทางสังคม มีจุดมุ่งหมายเพื่อการรักษาสถานภาพทางสังคมตอบสนองความต้องการทางด้านอารมณ์ ด้านร่างกาย และการที่บุคคลมาปฏิสัมพันธ์กันนี้ยังเป็นการเพิ่มพูนความรู้ใหม่เพื่อนำไปสู่ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ในวงสังคมที่กว้างขึ้น

บุญเยี่ยม ตระกูลวงศ์ (2528, น. 172 อ้างถึงใน จิรศักดิ์ เล่าศักดิ์กิติโบราณ, 2535, น. 12) ให้ความหมายว่า แรงสนับสนุนทางสังคม (ความหมายเดียวกับการสนับสนุนทางสังคม) หมายถึงสิ่งที่ผู้รับแรงสนับสนุนได้รับการช่วยเหลือด้านข้อมูลข่าวสาร วัสดุสิ่งของ หรือการสนับสนุน ด้านจิตใจจากผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลทำให้ผู้รับแรงสนับสนุนสามารถนำไปปฏิบัติในทิศทางที่ผู้รับนั้นต้องการ

จินตนา ยูนิพันธ์ (2529, น. 4) กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคมนั้นเป็นการวิจัยทางจิตวิทยาทางสังคม ที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมมนุษย์ การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นความรู้สึกละต่าง ๆ ซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดความรู้สึกละมั่นคงเป็นที่รักเป็นที่ต้องการเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เป็นภาวะวิกฤตหรือมีความเครียดเกิดขึ้น การสนับสนุนทางสังคมที่เพียงพอจากแหล่งสนับสนุนที่บุคคลนั้นมีอยู่จะช่วยบรรเทาความรุนแรงหรือเป็นการป้องกันไม่ให้ความเครียดนั้นมากระทบจนเกิดความผิดปกติ

พูนพร ศรีสะอาด (2534, น. 32) ให้ความหมายว่า การสนับสนุนทางสังคมหมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลในสังคม ได้รับความรัก ความผูกพัน ความเอาใจใส่ การเห็นคุณค่า ได้รับการยกย่อง การมีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือ เช่น การให้คำแนะนำ ให้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความช่วยเหลือในเรื่องเงิน เวลา แรงงาน ความคิด การประเมิน และการให้ข้อมูลย้อนกลับในทางบวก การให้สิ่งของการสนับสนุนทางสังคมมีผลต่อภาวะจิตใจ อารมณ์ ช่วยบรรเทาความเครียดในภาวะวิกฤต การสนับสนุนทางสังคมมีทั้งการให้และการรับจากบุคคลในครอบครัว เช่น บิดา มารดา สามี ภรรยา ญาติ พี่น้อง เพื่อน เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน อาจารย์ เป็นต้น ซึ่งการสนับสนุนทางสังคมเป็นกลไกพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล เป็นเสมือนหนึ่งการบำบัดทางสังคมที่แสดงถึงการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลจากปฏิสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม

สุภัทรา เก้าประติษฐ์ (2535, น. 74) ได้สรุปว่า การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การที่บุคคลได้รับการตอบสนองทางด้านความรัก ความเอาใจใส่ ความยกย่องและมองเห็นคุณค่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และการช่วยเหลือต่าง ๆ เช่น ข่าวสารข้อมูลและอื่น ๆ จากการที่บุคคลนั้นได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลในกลุ่มสังคม

กิตติพัฒน์ นนทบุรีมະดุลย์ (2535, น. 170) กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคม หรือ แรงสนับสนุนทางสังคม หรือการเกื้อกูลทางสังคมหมายถึง การที่บุคคลในสังคมได้รับความรัก

ความเอาใจใส่ เห็นคุณค่า ได้รับการยกย่อง มีความผูกพันซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกเป็นส่วนร่วมในสังคมเดียวกัน มีการให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เช่น การให้คำแนะนำ การให้สิ่งของการประเมินเพื่อให้ปรับปรุงให้ดีขึ้น การให้ความช่วยเหลือโดยมาเป็นแรงงาน ให้เวลา ให้ความคิดเห็น ให้ข้อมูลข่าวสาร การสนับสนุนทางสังคมมีผลต่อภาวะจิตใจ อารมณ์ มีขอบเขต ครอบคลุมทั้งการให้และการรับจากบุคคลในครอบครัว อาทิ บิดา มารดา ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เพื่อนนักเรียน เพื่อนบ้าน เพื่อนที่ทำงาน ครู อาจารย์ คนในชุมชน บุคลากรวิชาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐบาล และเอกชน เป็นต้น

ประเภทของการสนับสนุนทางสังคม

คอบบ์ (Cobb, 1979, p. 93) แบ่งการสนับสนุนสังคมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การสนับสนุนด้านอารมณ์ (Emotional Support) เป็นข้อมูลที่ทำให้บุคคลเชื่อว่า เขาได้รับความรัก การดูแลเอาใจใส่
2. การสนับสนุนทางด้านการยอมรับ (Esteem Support) เป็นข้อมูลที่ทำให้บุคคลรู้สึกว่าตนมีคุณค่า และบุคคลอื่นให้การยอมรับ
3. การสนับสนุนด้านการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Socially Support or Network Support) เป็นข้อมูลที่ทำให้คนรู้สึกว่า ตนเป็นสมาชิกหรือเป็นส่วนหนึ่งในเครือข่ายทางสังคม มีความรู้สึกผูกพันซึ่งกันและกัน

คาสซัน (Kahh, 1979, p. 85) แบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. ความผูกพันทางความรู้สึก (Affection) เป็นการแสดงออกซึ่งการให้การยอมรับ ยกย่อง เคารพนับถือ หรือด้วยความรัก ความเอาใจใส่
2. การให้การรับรอง (Affirmation) เป็นการแสดงออกซึ่งการให้การยอมรับ และเห็นด้วย ในความคิดและการกระทำของบุคคลว่าถูกต้องเหมาะสม
3. การให้ความช่วยเหลือ (Aid) เป็นการให้ความช่วยเหลือในรูปของวัตถุ สิ่งของ เงินทอง ข้อมูลข่าวสาร เวลาหรือแรงงาน

เฮาส์ (House, 1981, p. 83) แบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. การสนับสนุนด้านอารมณ์ (Emotional Support) เป็นความรู้สึกเห็นใจ การให้การดูแลเอาใจใส่ ให้กำลังใจ การยอมรับและยกย่องเห็นคุณค่า เป็นการแสดงถึงความรักความผูกพันที่มีต่อกัน

2. การสนับสนุนด้านการประเมินเปรียบเทียบ (Appraisal Support) เป็นการรับข้อมูลย้อนกลับ เพื่อนำไปประเมินตนเอง ทำให้เกิดความมั่นใจ และรู้สึกเปรียบเทียบตนเองกับบุคคลอื่น

3. การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร (Informative Support) เป็นการให้ข้อมูล ข่าวสาร ข้อเท็จจริง การให้คำแนะนำ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการตัดสินใจปัญหาที่เกิดขึ้น

4. การสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ (Instrumental Support) เป็นการให้ความช่วยเหลือในรูปวัตถุ สิ่งของ เงินหรือแรงงาน

ทิลเดน (Tilden, 1985, pp. 201-202) ได้แบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การสนับสนุนด้านอารมณ์ (Emotional Support) เป็นความรู้สึกใกล้ชิด ผูกพัน รักใคร่ และความรู้สึกเป็นเจ้าของ ตลอดจนรู้สึกเชื่อใจ หรือความไว้วางใจ

2. การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร (Informational Support) เป็นการให้คำปรึกษาด้านข้อมูลข่าวสารในการแก้ไขปัญหา หรือให้ข้อมูลป้อนกลับเกี่ยวกับพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล

3. การสนับสนุนทางด้านสิ่งของ (Tangible Support) เป็นการช่วยเหลือด้วยการให้สิ่งของ เงินทองหรือบริการ

จาร์คอบส์สัน (Jacobson, 1986, p. 252) แบ่งการสนับสนุนทางสังคมเป็น 3 ประเภท คือ

1. การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ (Emotional Support) เป็นพฤติกรรมที่ทำให้เกิดความสบายใจ เพราะเชื่อว่าตนได้รับความเอาใจใส่ ได้รับความรัก ความเคารพ ยกย่อง ทำให้เกิดความมั่นใจตนเอง

2. การสนับสนุนทางด้านสติปัญญา (Cognitive Support) เป็นการให้ข้อมูลคำแนะนำต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ และสามารถนำไปใช้ในการตัดสินใจในการดำเนินชีวิต

3. การสนับสนุนทางด้านสิ่งของ (Materials Support) เป็นการช่วยเหลือในด้านสิ่งของและบริการ

สุภาภรณ์ ด้วงแพง (2531 อ้างถึงใน อำไพรัตน์ อักษรพรหม, 2534, น. 30-31) ได้รวบรวมประเภทของการสนับสนุนทางด้านสังคมไว้ 8 ประเภท คือ

1. ความผูกพันใกล้ชิดสนิทสนม (Attachment) ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกว่าได้รับความรัก ความทะนุถนอม เอาใจใส่ มักจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวความผูกพันใกล้ชิดสนิทสนมนี้ จะทำให้บุคคลรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัย เพราะฉะนั้นหากขาดความใกล้ชิดสนิทสนมบุคคลจะรู้สึกโดดเดี่ยวถูกทอดทิ้ง

2. การเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Social Integration) เป็นการร่วมกิจกรรมทางสังคม ก่อให้เกิดการแบ่งปันแลกเปลี่ยนหรือระดมความคิดและพลังงาน นอกจากนี้ยังมีความรู้สึกห่วงใย และเข้าใจขณะทำกิจกรรมร่วมกันด้วย มักเป็นความสัมพันธ์ของเพื่อนร่วมงาน หุ่นส่วนสมาชิกองค์กร หากขาดการเกื้อกูลทางสังคมประเภทนี้บุคคลจะรู้สึกเบื่อหน่ายชีวิต

3. การส่งเสริมให้รู้คุณค่าแห่งตน (Reassurance of Worth) การได้รับการยอมรับจากสังคม ในการแสดงบทบาททางสังคม เช่น ช่วยเหลือครอบครัว ช่วยเหลือเพื่อน ๆ เป็นต้น หากขาดไปจะทำให้บุคคลขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

4. โอกาสจะได้โอบอุ้มเลี้ยงดูผู้น้อย (Opportunity for Nurturance) เป็นความรับผิดชอบต่อบุคคลอื่น เช่น พ่อแม่เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโต เป็นต้น เป็นความปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุข เป็นที่พึ่งพาของผู้อื่น เช่น การช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่า เป็นต้น หากขาดไปจะทำให้คนรู้สึกว่างเปล่า ขาดจุดหมาย

5. ความเป็นมิตรที่ดี (Reliable Alliance) เป็นความจริงใจต่อกันไว้วางใจกันได้ เป็นที่คาดหวังของกันและกันอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะมีความขัดแย้งต่อกันหรือไม่ มักจะเป็นความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว หากขาดไปบุคคลจะรู้สึกถูกทอดทิ้ง

6. การได้รับคำแนะนำชี้แจง (Guidance) มักเป็นความสัมพันธ์ในช่วงที่บุคคลเผชิญภาวะตึงเครียด หรือ ภาวะวิกฤติ ต้องการปลอบใจ กำลังใจ คำแนะนำ เพื่อผ่อนคลาย ความเครียด และเผชิญภาวะการณ์ได้มั่นคงขึ้น

7. การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร (Information Support) เป็นการให้ข้อมูลความรู้ต่าง ๆ ทำให้บุคคลปฏิบัติตัวได้ถูกต้องเหมาะสม

8. การสนับสนุนด้านสิ่งของ (Tangible Support) เป็นการช่วยเหลือด้านวัตถุสิ่งของ และบริการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตลอดจนเวลา และแรงงาน เพื่อให้ได้รับความสะดวกสบาย

หลักการของการสนับสนุนทางสังคม

บุญเยี่ยม ตระกูลวงศ์ (2528, น. 594) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของการสนับสนุนทางสังคม จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1. จะต้องมีการติดต่อสื่อสารระหว่าง “ผู้ให้” และ “ผู้รับ” การสนับสนุน
2. ลักษณะของการติดต่อสื่อสารนั้น จะประกอบไปด้วย

2.1 ข้อมูลข่าวสารที่มีลักษณะที่ “ผู้รับ” เชื่อว่ามีคนที่สนใจเอาใจใส่ มีความรักและมีความหวังดีต่อตนอย่างจริงจัง

2.2 ข้อมูลข่าวสารที่มีลักษณะที่ “ผู้รับ” รู้สึกว่าตัวเองมีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับในสังคม

2.3 ข้อมูลข่าวสารที่มีลักษณะที่ “ผู้รับ” เชื่อว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและสามารถทำประโยชน์แก่สังคมได้

3. ปัจจัยนำเข้า (Input) ของการสนับสนุนอาจอยู่ในรูปข้อมูลข่าวสาร วัสดุ สิ่งของ หรือแรงสนับสนุนทางจิตใจ

4. จะต้องช่วยให้ “ผู้รับ” ได้บรรลุถึงจุดหมายที่เขาต้องการ

การวัดแรงสนับสนุนทางสังคม (Measurement of Social Support)

สตรีทเทอร์ และ แฟรงคลิน (Streeter and Franklin, 1992, p. 82) ได้ให้แนวคิดในการวัดแรงสนับสนุนทางสังคมไว้ 3 แนวคิด คือ

1. การวัดแรงสนับสนุนทางสังคมในฐานะเป็นความผูกพัน (Social Embeddedness)

เป็นความสัมพันธ์ของบุคคลกับบุคคลอื่น ที่อยู่ในสภาวะแวดล้อมของเขา การวัดแรงสนับสนุนทางสังคมจะต้องพิจารณาเครือข่ายทางสังคมหนึ่งที่แน่นอน เป็นการระบุถึงความสัมพันธ์ที่บุคคลมีต่อบุคคลรอบข้าง ความผูกพันหรือความสัมพันธ์เหล่านี้จะเป็นตัวชี้ถึงแรงสนับสนุนทางสังคมเมื่อบุคคลผู้นั้นอยู่ในภาวะวิกฤติ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและแสดงถึงความแปลกแยกจากสังคมอีกด้วย

2. การวัดแรงสนับสนุนทางสังคมในฐานะเป็นการรับรู้ (Perceived Social Support)

การวัดแรงสนับสนุนทางสังคมในฐานะเป็นการรับรู้ เป็นการประเมินสภาวะแวดล้อมทางสังคมของบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม ไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การสนับสนุนทางสังคมเสมอไป และความสัมพันธ์ที่ไม่ได้อยู่ในการรับรู้ของบุคคลที่เกี่ยวข้องก็ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นแรงสนับสนุนทางสังคม และในบางกรณีที่ทำให้การสนับสนุนทางสังคมอาจเป็นไปอย่างไม่เหมาะสม ทำให้สถานการณ์เลวร้ายไปกว่าเดิม ดังนั้น การวัดแรงสนับสนุนทางสังคมจะต้องเป็นการสนับสนุนที่เหมาะสมและอยู่ในการรับรู้ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง

3. การวัดแรงสนับสนุนทางสังคมในฐานะเป็นการกระทำ (Enacted Support)

เป็นการวัดการสนับสนุนทางสังคมในรูปพฤติกรรม การกระทำของบุคคลที่ให้การช่วยเหลือสนับสนุนแก่บุคคลอื่นโดยให้บุคคลรายงานเรื่องราวของตนเองที่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลอื่นไปแล้วมากกว่าการเข้าไปสังเกตจากสถานการณ์จริงเป็นการประเมินพฤติกรรมด้านการสนับสนุนทางสังคม

การสนับสนุนทางสังคม เป็นการที่บุคคลผู้พิการทางสายตาได้รับความช่วยเหลือไม่ว่าจะเป็นด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านอารมณ์ จิตใจ สิ่งของ หรือได้รับการเห็นคุณค่าจากคนในสังคม ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ จะเป็นการศึกษาว่า ผู้พิการทางสายตาได้รับความช่วยเหลือในด้านใดบ้างจากคนในสังคม และผู้พิการทางสายตาได้รับความช่วยเหลือนั้นได้อย่างไร และผู้พิการทางสายตายังคงต้องการได้รับความช่วยเหลือในด้านใดเพิ่มเติมอีก เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาให้ความช่วยเหลือกับผู้พิการทางสายตาต่อไปในอนาคต การศึกษาในเรื่องการสนับสนุนทางสังคมยังรวมถึงบุคคลอื่นๆ ที่อยู่นอกเครือข่าย หน่วยงานอื่น ๆ ว่าได้มีการสนับสนุนกลุ่มผู้พิการทางสายตานี้อย่างไรบ้าง

การสนับสนุนทางสังคมนี้ก็ได้มาจากเครือข่ายทางสังคมของผู้พิการทางสายตา การสนับสนุนทางสังคมมีส่วนสำคัญมากในการพัฒนาศักยภาพของผู้พิการทางสายตาเอง เพราะบุคคลในเครือข่าย ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน มูลนิธิ ก็มีส่วนในการให้การสนับสนุนไม่ว่าจะเป็นด้านอารมณ์ จิตใจ เงิน สิ่งของ บริการต่าง ๆ ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ กับผู้พิการทางสายตา เมื่อพวกเขาได้รับการสนับสนุนในเรื่องเหล่านี้เป็นอย่างดี และมีความต่อเนื่อง ก็จะช่วยให้ผู้พิการทางสายตาได้รับการพัฒนาศักยภาพได้เป็นอย่างดี

ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์

ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ (กิตติพัฒน์ นนทบุรีมดลย์, 2547, น. 111) ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์อธิบายถึงเครือข่ายทางสังคมว่า คือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีความสำคัญ การปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่ายครอบคลุมการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์สะท้อนให้เห็นพลวัตของการติดต่อสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่ายตั้งแต่ครอบครัว จนถึงเครือข่ายรอบวงนอกออก เป็นแบบแผนพฤติกรรมของการตอบสนองความต้องการของบุคคลในเครือข่าย การปรับตัวระหว่างบุคคลที่มีสัมพันธ์ภาพต่อกัน ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์จึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับการวิเคราะห์การสนับสนุนทางสังคม ทำให้เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่แสดงออกต่อบุคคลในระดับสัมพันธ์ภาพแตกต่างกัน นักสังคมสงเคราะห์พึงพิจารณาปฏิสัมพันธ์เหล่านี้ ทั้งในด้านบวกและลบ ในการสนับสนุนทางสังคมกับผู้ให้บริการ

จะเห็นได้ว่าทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์ เป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลในเครือข่าย เป็นการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านอารมณ์ จิตใจ เป็นการช่วยเหลือกันในกลุ่ม

ฉะนั้นการนำทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์มาใช้อธิบายในการศึกษาเรื่อง เครือข่ายทางสังคม และการสนับสนุนทางสังคมของผู้พิการทางสายตานั้น ก็หมายถึงบุคคลในกลุ่มของผู้พิการทาง

สาวยตา และบุคคลอื่น ๆ ในสังคม ที่ผู้พิการทางสายตาติดต่อสื่อสารด้วย ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว เพื่อน โรงเรียน บุคคลในมูลนิธิที่ผู้พิการทางสายตามารับบริการ รวมถึงบุคคล หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่ผู้พิการทางสายตามีปฏิสัมพันธ์ด้วย

บุคคล หรือกลุ่มบุคคลดังกล่าว ล้วนแต่มีส่วนช่วยเหลือ และให้การสนับสนุนกับผู้พิการทางสายตา ไม่ว่าจะเป็นการช่วยฟื้นฟูสมรรถภาพ ช่วยเหลือด้านการศึกษา การฝึกอาชีพ จนกระทั่งถึงการประกอบอาชีพในชีวิตประจำวัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้พิการทางสายตาสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้เช่นคนปกติทั่วไป

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมหรือทฤษฎีความเท่าเทียมกัน

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมหรือทฤษฎีความเท่าเทียมกัน (กิตติพัฒน์ นนทบุรีมะดุลย์, 2547, น. 106) เขียนไว้ว่า นักทฤษฎีการสนับสนุนทางสังคมในยุคแรก ๆ ได้ใช้ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมเป็นหลักในการอธิบายการปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Caplan, 1974; Cobb, 1976) ตัวอย่างเช่น ชูเมกเกอร์ และ โบรวเนลล์ (Shumaker and Brownell, quoted in Stewart, 1989, p. 1277) เห็นว่า การสนับสนุนทางสังคมเป็นการแลกเปลี่ยนทรัพยากรซึ่งกันและกัน นักวิชาการหลายท่านยังนิยมใช้คำว่า ความเท่าเทียมกัน (equity) เพื่อที่จะสื่อให้เห็นว่า การสนับสนุนทางสังคมเป็นการแลกเปลี่ยน โดยบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความตั้งใจให้เกิดการแลกเปลี่ยนอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น ทฤษฎีความเท่าเทียมจึงถูกจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกับทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม

สจ๊วต (Stewart, 1989, p. 1277) จำแนกหลักการของทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมหรือทฤษฎีความเท่าเทียมกันออกเป็น 4 ประการได้แก่

1. บุคคลจะพยายามแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ยังประโยชน์สูงสุดแก่ตนเอง
2. กลุ่มบุคคลสามารถทำให้ได้มาซึ่งผลตอบแทนหรือรางวัลของส่วนรวม
3. บุคคลที่พบว่า การแลกเปลี่ยนนั้น เป็นไปอย่างขาดความเท่าเทียมจะเกิดความไม่พึงพอใจ
4. บุคคลที่รู้สึกขาดความไม่เท่าเทียม จะพยายามแลกเปลี่ยนให้มีความเท่าเทียมกันเกิดขึ้นใหม่

ทฤษฎีนี้สอดคล้องกับการแลกเปลี่ยนการสนับสนุนทางสังคมซึ่งกันและกันของบุคคลที่เกี่ยวข้อง แม้ว่าการศึกษาถึงการแลกเปลี่ยนในเชิงต้นทุนและผลกำไร (costs and benefits) ที่เชื่อมโยงกับการให้และรับความช่วยเหลือ ยังไม่มีผู้ใดศึกษาไว้อย่างชัดเจน เป็นที่น่าสังเกตว่า

การให้แรงสนับสนุนที่กลับมีผลเป็นการทำลายคุณค่าความเชื่อมั่นของบุคคล (self-esteem) อาจถือได้ว่าเป็นความช่วยเหลือที่เปล่าประโยชน์และอาจนำไปสู่ความขัดแย้งไม่ลงรอยกันในเครือข่ายสังคมก็ได้ ขณะเดียวกัน บุคคลก็อาจไม่เต็มใจที่จะให้การช่วยเหลือใครหรือไม่ประสงค์จะรับความช่วยเหลือจากใคร เมื่อเขารู้สึกว่า การกระทำนั้นไม่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ใด ๆ ดังนั้น หากการช่วยเหลือกันเป็นไปอย่างไร้ความสมัครใจ สัมพันธภาพที่เกิดขึ้นก็อาจกลายเป็นสัมพันธภาพด้านลบซึ่งไม่เป็นผลดีต่อเครือข่ายสังคม

ทฤษฎีนี้ยังอธิบายต่อไปได้อีกว่า บุคคลที่เป็นผู้รับความช่วยเหลือจะเกิดความรู้สึก “เป็นหนี้บุญคุณ” ของผู้ใด มากน้อยเพียงไร ขึ้นอยู่กับ “การรับรู้” ในเรื่องต่อไปนี้เป็น

1) ขนาดหรือปริมาณของต้นทุนและผลตอบแทนที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลทั้งสองฝ่าย (ผู้ให้และผู้รับ)

2) ประเด็นสาเหตุที่ทำให้บุคคลเป็น “ฝ่ายให้ความช่วยเหลือ”

3) แรงจูงใจของผู้ให้ความช่วยเหลือ และ

4) ผลที่คาดหวังจากการเปรียบเทียบกับผู้อื่น

จากทฤษฎีนี้ นักสังคมสงเคราะห์จะได้หลักการและแนวคิด ในการส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนแรงสนับสนุนช่วยเหลือกันระหว่างผู้ให้บริการและเครือข่ายทางสังคมของเขา โดยเป็นการช่วยให้ผู้ให้บริการเพิ่มความรู้สึกเชื่อมั่นในคุณค่าของตนเอง พร้อม ๆ กับการให้ความช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นการนำทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมมาใช้อธิบายในเรื่องของประเภทของเครือข่ายทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมในการพัฒนาศักยภาพของผู้พิการทางสายตาจึงเป็นไปได้ โดยเราจะเห็นว่ามนุษย์ทุกคนที่อยู่ในสังคมย่อมมีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และผู้พิการทางสายตาก็เป็นบุคคลหนึ่งในสังคมที่ย่อมต้องติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่อยู่ในเครือข่าย ไม่ว่าจะเป็น ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน มูลนิธิ

หากผู้พิการทางสายตาได้มีการแลกเปลี่ยนทางสังคมที่ดีกับบุคคลในเครือข่าย ก็จะช่วยให้ผู้พิการทางสายตาเองได้รับการพัฒนาที่ดีตามไปด้วย เพราะหากบุคคลในเครือข่ายให้การสนับสนุนที่ดีมีการแลกเปลี่ยนกันอย่างดี ก็จะทำให้ผู้พิการทางสายตาได้รับการช่วยเหลือที่ดี เริ่มตั้งแต่การฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย จิตใจ สังคม การให้การช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนมีความสำคัญ เพราะหากมีการแลกเปลี่ยนกันไม่ดี จะทำให้การสื่อสารในการให้ความช่วยเหลือเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ สรุปก็คือในการแลกเปลี่ยนทางสังคม มีส่วนสำคัญมากต่อเครือข่ายทางสังคม ในการช่วยพัฒนาให้ผู้พิการทางสายตา มีศักยภาพมากขึ้น

ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)

ทฤษฎีบทบาท เป็นทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ มีแนวความคิดพื้นฐานมาจากการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (Mercer, 1989; Lum, 1979)

บทบาท หมายถึง กลุ่มของพฤติกรรมที่แสดงออกตามบรรทัดฐาน และตามความคาดหวังของสังคม ตามสถานะภาพของบุคคลนั้น ๆ (Nye, 1974) ตำแหน่งหรือสถานะภาพทางสังคมของบุคคลตามบทบาทต่าง ๆ เช่น บทบาทสามี บทบาทภรรยา บทบาทผู้ชาย บทบาทผู้หญิง ในขณะเดียวกัน บุคคลคนเดียวอาจแสดงได้หลายบทบาท เช่น สตรีผู้หนึ่งอาจมีบทบาท ในฐานะแม่ ต้องแสดงบทบาทของแม่บ้าน แม่ครัว คนเลี้ยงเด็กไปพร้อม ๆ กัน องค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้บุคคลแสดงบทบาทได้ดีหรือไม่นั้น จำแนกได้ 4 ประการ ดังนี้ (Allport, 1968)

1. บทบาทที่สังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติ (Role expectation) สอดคล้องกับสถานะภาพที่บุคคลนั้นดำรงอยู่

2. การรับรู้และเข้าใจบทบาทของบุคคล (Role conception) นั้น มีความสอดคล้องกับสิ่งที่สังคมคาดหวังว่า บุคคลนั้นจะต้องปฏิบัติ

3. บุคคลยอมรับในบทบาท (Role acceptance) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อพิจารณาเห็นความสำคัญของบทบาทที่ต้องกระทำ และทำให้เกิดความขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมน้อยที่สุด

4. การปฏิบัติบทบาท (Role performance) จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบด้านความคาดหวังของสังคมต่อบทบาท การรับรู้และเข้าใจบทบาท และการยอมรับบทบาท

ภาวะที่บุคคลมีความเครียดและไม่พึงพอใจในบทบาท จะทำให้เกิดความล้มเหลวในบทบาท กล่าวคือ ผู้แสดงบทบาทจะไม่สามารถแสดงบทบาทนั้น ๆ ได้อีกต่อไป ซึ่งผู้อยู่ในภาวะนี้จะมีอาการของผู้ที่อยู่ในภาวะตึงเครียด ผู้ที่อยู่ในภาวะเครียดในบทบาทจะมีอาการแสดงคล้ายคลึงกับผู้อยู่ในภาวะเครียดทั่วไป คือ มีอาการวิตกกังวล รู้สึกเครียดกระวนกระวายใจ เสียใจ และซึมเศร้า เป็นต้น ความเครียดในบทบาท สามารถแบ่งได้หลายประเภท (Hardy and Hardy, 1988) ดังนี้ คือ

1. ความคลุมเครือในบทบาท (Role ambiguity) เกิดจากบทบาทที่สังคมคาดหวังไม่มีความชัดเจน ไม่มีข้อตกลงที่ชัดเจนเพียงพอที่จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติสำหรับผู้แสดงบทบาท และอาจเกิดจากการที่ผู้แสดงบทบาทอยู่ในช่วงเปลี่ยนแปลงบทบาท จากบทบาทหนึ่งไปสู่อีกบทบาทหนึ่ง เช่น จากวัยรุ่นไปสู่วัยผู้ใหญ่

2. ความขัดแย้งในบทบาท (Role conflict) เกิดขึ้นเมื่อบุคคลอยู่ในสถานการณ์ที่คาดหวังในบทบาทเฉพาะหลาย ๆ อย่าง แต่บทบาทเหล่านั้นมีความขัดแย้งกัน ซึ่งพบความขัดแย้งในหลาย

สาเหตุ ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างบทบาท เป็นการที่บุคคลคนเดียวจำเป็นต้องแสดงหลายบทบาทไปพร้อมกัน หรือความขัดแย้งในความคาดหวังบทบาท เป็นความขัดแย้งระหว่างสิ่งที่ผู้นั้นแสดงออกตามบทบาทกับความคาดหวังของผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง หรือความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบทบาท เป็นความขัดแย้งระหว่างค่านิยมของบุคคลนั้นกับค่านิยมของบุคคลอื่นเกี่ยวกับบทบาทนั้น ๆ

3. ความคาดหวังในบทบาทมากเกินไป (Role overload) เกิดในกรณีที่ผู้เป็นเจ้าของบทบาท มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทได้ระดับหนึ่งที่เหมาะสมกับบทบาทแล้ว แต่ถูกคาดหวังจากสังคมให้แสดงบทบาทมากเกินไปกว่าที่จะปฏิบัติ หรือแสดงบทบาทได้ให้เป็นที่พึงพอใจในระยะเวลาที่จำกัด

4. ความคาดหวังในบทบาทน้อยเกินไป (Role under load) เกิดในกรณีสังคมไม่ให้ความสำคัญหรือมีความคาดหวังต่อบทบาทนั้นน้อยกว่าความสามารถของผู้แสดงบทบาทหรือผู้ครองบทบาท

5. บทบาทไม่สอดคล้องกัน (Role incongruity) เป็นภาวะที่ผู้เป็นเจ้าของบทบาทมีทักษะความสามารถไม่เหมาะสมกับบทบาทที่ได้รับมอบหมาย หรืออาจเนื่องจากบุคคลที่เป็นผู้ครองบทบาทมีทัศนคติและอัตมโนทัศน์ ไม่สอดคล้องกับความคาดหวังในบทบาทนั้น ๆ

6. ความสามารถเกินกว่าบทบาท (Role over qualification) เป็นภาวะที่ผู้เป็นเจ้าของบทบาทมีแรงจูงใจ ทักษะ ความรู้ มากกว่าคุณสมบัติที่สังคมคาดหวัง

7. ความสามารถน้อยกว่าบทบาท (Role under qualification) เกิดเมื่อเจ้าของบทบาทขาดสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้ประสบความสำเร็จในการแสดงบทบาท ได้แก่ ขาดความตั้งใจ ความรู้ ความสามารถ ตลอดจนทักษะไม่เพียงพอที่จะปฏิบัติตามบทบาทตามที่ได้รับมอบหมายได้ (จุฬาภุญญ์, 2537, น. 68-80)

งานสังคมสงเคราะห์ เกี่ยวข้องกับคนในสังคม แต่ละคนย่อมมีบทบาทหน้าที่ทางด้านสังคมแตกต่างกันไป ทำให้ต้องมีการติดต่อสื่อสารกันระหว่างคนในสังคม ผู้ที่ไม่สามารถปรับบทบาทของตนเองให้สอดคล้องกับบทบาททางสังคมได้อย่างสมบูรณ์ก็จะเกิดปัญหาขึ้นได้

ทฤษฎีบทบาท เป็นทฤษฎีที่อธิบายว่า บุคคลทุกคนที่เกิดมาล้วนแต่มีบทบาทติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดทุกคน ทุกคนที่อยู่ในสังคมล้วนแต่ต้องมีบทบาทด้วยกันทั้งสิ้น แต่บุคคลหนึ่ง ๆ อาจมีบทบาทด้วยกันหลายบทบาท ไม่จำเป็นว่าบุคคลหนึ่งต้องมีเพียงบทบาทเดียว บทบาทนี้เป็นบทบาทที่สังคมให้ความคาดหวัง ให้บุคคลหนึ่งกระทำตามบทบาทนั้น ๆ

ดังนั้น บุคคลในเครือข่ายล้วนแต่ต้องมีบทบาทด้วยกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นตัวผู้พิการทางสายตาเอง ครอบครัว เพื่อน บุคคลในมูลนิธิ บุคคลอื่น ๆ ที่ผู้พิการทางสายตาดำเนินการติดต่อสื่อสารด้วย ทุกคนก็ต่างมีบทบาทของตนเองทั้งสิ้น

องค์การเครือข่ายของผู้พิการทางสายตา

มูลนิธิช่วยคนตาบอดแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์

จากการเริ่มต้นเพียงจุดเล็ก ๆ ของมิสเยเนวีฟ คอลฟิลด์ สตรีตาบอดชาวอเมริกัน ผู้ริเริ่มให้มีการศึกษาแก่คนตาบอดในประเทศไทยเป็นคนแรกเมื่อหลายสิบปีก่อน จนถึงวันนี้ มูลนิธิช่วยคนตาบอดแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ได้ขยายการดำเนินงานในแขนงต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความจำเป็น และตอบสนองความต้องการของผู้พิการทางสายตาให้มากที่สุด โดยหน่วยงาน 5 แห่งของมูลนิธิ

1. ศูนย์ฝึกอาชีพหญิงตาบอดสามพราน

ศูนย์ฝึกอาชีพหญิงตาบอดสามพรานมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยสตรีตาบอดให้พัฒนาความสามารถที่จำเป็นเพื่อดำเนินชีวิตเหมือนบุคคลทั่ว ๆ ไป สามารถใช้ทักษะที่ได้รับการฝึกสอน และฝึกฝนทั้งทางงานอาชีพและงานฝีมือมาช่วยเหลือตนเอง

2. โรงเรียนสอนคนตาบอด กรุงเทพ

โรงเรียนสอนคนตาบอด เป็นโรงเรียนเอกชนการกุศลประเภทพิเศษ ใช้ระบบการสอนหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการรับนักเรียนตาบอดอยู่ประจำและไปกลับ

3. ศูนย์เทคโนโลยีการศึกษาเพื่อคนตาบอด

คนตาบอดต้องการมีการศึกษาเหมือนคนปกติทั่วไป ให้โอกาสเขาได้มีความรู้ เพื่อเขาจะได้นำความรู้ไปใช้ในการทำงาน การดำรงชีวิต โดยไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

4. ศูนย์พัฒนาสมรรถภาพคนตาบอด นนทบุรี

ศูนย์พัฒนาสมรรถภาพคนตาบอด มุ่งช่วยคนตาบอดให้พัฒนาความสามารถที่จำเป็นเพื่อการดำรงชีวิตที่ดี ด้วยอาชีพการงานอย่างมีเกียรติมีศักดิ์ศรีในสังคม

5. ศูนย์พัฒนาอาชีพคนตาบอด

ศูนย์พัฒนาอาชีพคนตาบอด สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ทำงานชั่วคราวของคนตาบอดที่ผ่านการฝึกอบรม ขึ้นพื้นฐานจากสถาบันคนตาบอดทั่วประเทศ

มูลนิธิคอลฟิลด์เพื่อคนตาบอด

ความเป็นมาของมูลนิธิ

เมื่อปี 2522 นางอรรอร่า และนายเครื่อง ศรีบัวพันธุ์ ศิษย์เก่าของมิดเจนีวีฟ คอลฟิลด์ สตรีตาบอดชาวอเมริกัน ผู้ให้กำเนิดการศึกษาแก่คนตาบอดในประเทศไทย (ระหว่างปี 2482-2515) ริเริ่มที่จะก่อตั้งมูลนิธิคอลฟิลด์เพื่อคนตาบอดขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่สตรีผู้นี้ โดยการชักชวน ของ มิตรสหาย หรือผู้คุ้นเคยกับมิดคอลฟิลด์ ร่วมกันเป็นคณะผู้ทำงานเตรียมการก่อตั้ง และรณรงค์ หาทุนเพื่อจดทะเบียนเป็นมูลนิธิ

คณะกรรมการเตรียมการก่อตั้ง ได้แก่

1. นายพูนสวัสดิ์ บุญยเลิศ (ข้าราชการบำนาญ) เป็นประธาน
2. นางสาวภิญญา ณ นคร (ผู้จัดการโรงเรียนวัฒนาวิทยา) เป็นเลขานุการ
3. นายจิตร วัฒนเกษม (พ่อค้าผู้เคยให้การสนับสนุนมิดคอลฟิลด์ จัดตั้งโรงเรียนสอนคนตาบอดแห่งแรกในประเทศไทย) เป็นเหรัญญิก

4. นายเครื่อง ศรีบัวพันธุ์ (ศิษย์เก่าตาบอด) เป็นกรรมการ

5. นางอรรอร่า ศรีบัวพันธุ์ (ศิษย์เก่าตาบอด) เป็นกรรมการ

ระหว่างวันที่ 2 มิถุนายน-12 ธันวาคม 2522 คณะทำงานได้รับความอนุเคราะห์ จาก โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ให้ใช้สถานที่ประชุมร่างระเบียบข้อบังคับ (ตราสาร) และอื่น ๆ

ในวันที่ 12 ธันวาคม คณะกรรมการเตรียมการก่อตั้งได้ยื่นเอกสาร และทุนหนึ่งแสนบาท ต่อศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร เพื่อจดทะเบียนชื่อ “มูลนิธิคอลฟิลด์เพื่อคนตาบอด”

วันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2523 คณะกรรมการ เตรียมการก่อตั้ง มูลนิธิคอลฟิลด์เพื่อคนตาบอด ได้รับใบอนุญาตทะเบียนเลขที่ 1356 “มูลนิธิคอลฟิลด์เพื่อคนตาบอด” สำนักงานตั้งอยู่ที่ 16 ซ.ธนารักษ์ เซนต์หลุยส์ 3 ถนนสาทรใต้ ยานนาวา กทม. และใน ม.น. 3 ให้นำรายชื่อคณะกรรมการบริหาร ไปจดทะเบียนเป็นกรรมการภายใน 30 วัน

พ.ศ. 2523-2539 ประธานกรรมการบริหารคนแรก คือ ศจ.นพ.ประพจน์ ธีระคุปต์ (บัดนี้ถึงแก่กรรมแล้ว) พ.ศ. 2540-2548 ประธานกรรมการคนที่สอง คือ นางสาวอำนวย วัชรกิตติธาดา (ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญ)

วัตถุประสงค์

ระเบียบข้อบังคับ

1. ส่งเสริมวัฒนธรรมไทย
2. ฝึกอาชีพและศึกษานอกระบบเป็นการกุศลพร้อมทั้งส่งเสริมอาชีพให้แก่คนตาบอด ไม่ว่าเหล่านักนิสิตหรือศาสนาใด
3. ให้ความร่วมมือกับองค์กรการกุศลทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อเป็นสาธารณประโยชน์
4. ส่งเสริมและประสานการดำเนินงานที่เกี่ยวกับคนตาบอด
5. ให้ความร่วมมือกับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับคนตาบอดระหว่างประเทศ
6. เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่มีสเจนีวฟ์ คอลฟิลด์ ผู้ให้กำเนิดการศึกษาแก่คนตาบอดในประเทศไทย

7. ไม่ดำเนินการเกี่ยวกับการเมือง

เจตจำนงของคณะกรรมการบริหารชุดแรก จะจัดตั้งโรงเรียนสอนคนตาบอดระดับ ประถม ณ ชานเมือง เนื่องจากยังมีเด็กตาบอดอีกจำนวนมาก ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาทั้ง ๆ ที่ ในกรุงเทพฯ มีโรงเรียนสอนคนตาบอดหนึ่งแห่ง และอีกหนึ่งแห่งในจังหวัดเชียงใหม่ อย่างไรก็ตาม มูลนิธิคอลฟิลด์เพื่อคนตาบอดไม่สามารถเปิดโรงเรียนได้ เนื่องจากจะต้องใช้ทุนสูงในการดำเนินการ และสถานที่ที่มูลนิธิได้รับบริจาคอยู่ไกล การคมนาคมไม่สะดวก ดังนั้นในปลายปี 2528 คณะกรรมการบริหารเปลี่ยนแผน จากการเปิดโรงเรียนสอนคนตาบอดเป็น ศูนย์การศึกษานอกระบบ ด้วยการซื้อตึกแถวหนึ่งคูหา ณ บ้านเลขที่ 1424/268 (ปัจจุบันคือ ถ.ประชาสงเคราะห์ 16 เขตดินแดง กรุงเทพฯ 10400

มูลนิธิคอลฟิลด์เพื่อคนตาบอด ได้เปิดศูนย์การศึกษาและอาชีพนอกระบบแก่คนตาบอด เมื่อวันที่ 3 มกราคม 2529 โดยรับคนตาบอดอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป ไม่จำกัดเพศ มีภูมิลำเนาใน กรุงเทพฯ และปริมณฑล (รับไป-กลับ) ซึ่งไม่มีโอกาส ได้รับการศึกษา จากสถาบันคนตาบอดอื่นมาก่อน หรือผู้ที่ผ่านการศึกษามาแล้วแต่ไม่มีงานทำ หรือผู้ที่ขายล็อตเตอรี่ หมดหวังฯลฯ (ซึ่งสมัยนั้นมีอันตรายรอบด้าน) ต้องการฝึกอาชีพใหม่ที่ศูนย์ของมูลนิธิ

ปี พ.ศ. 2531-2532 มูลนิธิคอลฟิลด์เพื่อคนตาบอด ได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากองค์การ Hellen Keller ปีละ 4 ทุน ให้รับคนตาบอดจากต่างจังหวัด โดยให้มูลนิธิ จัดหาห้องเช่าในซอยเดียวกันกับที่ทำการศูนย์พร้อมทั้งจัดอาหารให้ด้วย

ปรากฏว่ามีคนตาบอดทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ประสงค์ที่จะมารับการฝึกอาชีพ เพิ่มขึ้น ดังนั้นมูลนิธิ จึงต้องรณรงค์หาทุนซื้อตึกแถวอีก 1 คูหาผ่านสื่อมวลชน ได้รับเงินบริจาค

จากทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ เหตุการณ์แบบนี้ยังไม่ยุติลงได้ เนื่องจากมีจำนวนตาบอดจากทั่วประเทศต้องการรับการศึกษาและอาชีพนอกระบบแบบที่มูลนิธิกำลังให้บริการ

ในปี พ.ศ. 2536 อดีตผู้บัญชาการทหารบก พลอากาศเอกกันต์ วัฒนาภักดิ์ และคณะกองทัพอากาศได้จัดรายการ “แสงสีแห่งศรัทธา” ขึ้น ณ สถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 11 ของกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2536 พร้อมทั้งดารารับเชิญ ได้รับเงินบริจาคหลักแสนเศษ ช่วยให้นิคมสามารถซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นอีกสามหลัง ซึ่งในปีหนึ่ง ๆ นิคมสามารถรับคนตาบอดเข้ามารับการฝึกอยู่ประจำและ ไป-กลับ ได้ไม่น้อยกว่าปีละ 100 คน ปัจจุบันนิคม มี 5 คูหา สองคูหาแรกเปิดเป็นศูนย์ฝึกการศึกษาและหอดักหึ่ง หลังที่สามเป็นโรงอาหารและครัว หลังที่สี่และห้าใช้เป็นที่ประกอบอาชีพนวดแผนโบราณและโหราศาสตร์ และหอดักหึ่ง เนื่องจากโอกาสไม่เอื้ออำนวยให้นิคมคอลฟิลด์เพื่อคนตาบอด เปิดโรงเรียนสอนคนตาบอด ระดับประถมศึกษา ดังนั้นนิคมได้เปิดแผนกเด็กเล็กในศูนย์ เพื่อเตรียมความพร้อม ช่วยตนเองในชีวิตประจำวัน เช่น การขับถ่าย อาบน้ำ แต่งตัว รับประทานอาหาร พัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคม พร้อมทั้งให้ความรู้ขั้นพื้นฐานเพื่อส่งต่อยังสถาบันคนตาบอดอื่น ๆ ต่อมาในปี 2530 (ถึงปัจจุบัน) นิคมคณะสงฆ์พระมหาไถ่แห่งประเทศไทย ได้เปิดโรงเรียนสอนคนตาบอดที่เมืองพัทยา จ.ชลบุรี ชื่อ “โรงเรียนสอนคนตาบอดพระมหาไถ่พัทยา” ซึ่งนิคมได้ส่งเด็กตาบอดไปเรียนต่อที่นั่น แต่นิคมยังต้องรับผิดชอบเด็กเหล่านั้น

ตั้งแต่ปี 2531 เป็นต้นมานิคมได้เปิดโอกาสให้คนตาบอดจากต่างประเทศมาฝึกวิชานวดแผน โบราณตามข้อบังคับ ข้อที่ “4.5 ให้ความร่วมมือกับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับคนตาบอดระหว่างประเทศ” เช่นจากประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ ลาว และอินเดีย

วันที่ 9 กรกฎาคม 2535 นิคมคอลฟิลด์เพื่อคนตาบอดได้รับพระมหากรุณาธิคุณจาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้นิคม อยู่ในพระราชูปถัมภ์ระเบียบข้อบังคับ (ตราสาร) จึงมีการเปลี่ยนแปลง ทะเบียนเลขที่ 1356 ชื่อ “นิคมคอลฟิลด์เพื่อคนตาบอดในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี” สำนักงานตั้งอยู่บ้านเลขที่ 1424/268 ถ.ประชาสงเคราะห์ 16 แขวง/เขตดินแดง กทม. 10400 และในวันที่ 19 ธันวาคม 2539 นิคมคอลฟิลด์เพื่อคนตาบอด ในพระราชูปถัมภ์ฯ ได้รับอนุญาตจากกระทรวงการคลัง ลดหย่อนภาษีทะเบียนเลขที่ 301 เพื่อผู้บริจาคสามารถนำไปเสร็จไป ลดหย่อนภาษีได้

ระบบการเรียนรู้การสอน

1. การฟื้นฟูสมรรถภาพ

1.1 ฝึกให้ช่วยเหลือตนเองภายในสถานที่

- ฝึกงานบ้าน เช่น กวาด-ถูบ้าน ทำความสะอาดห้องน้ำ ซัก-รีดเสื้อผ้า เตรียม
ที่นอนสำหรับแขกที่มารับบริการนวด รดน้ำต้นไม้

- ฝึกงานครัว รู้จักรับผิดชอบในการสั่งอาหารของแต่ละเวอร์ ฝึกหุงข้าว-
ทำกับข้าว ต้มน้ำร้อนทำความสะอาดโรงอาหารและครัว พร้อมทั้งล้างถ้วยชาม แก้วน้ำ

เวลาฝึกตั้งแต่ 05.00-20.00 น. ทุกวัน

เวลา 20.00 น. สวดมนต์และทำสมาธิพร้อมกัน ก่อนเข้านอนทุกวัน

เวลา 08.00-08.30 น. ในวันพระและวันอาทิตย์ มีการฟังพระธรรมเทศนา
และปาฐกถาธรรม จากวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

1.2 ฝึกให้ช่วยเหลือตนเองภายนอกสถานที่

- ฝึกการเดินทางด้วยไม้เท้าชาวฝึกการไปจับจ่ายซื้อของตามร้านค้าในชุมชน

- ฝึกการเข้าสังคม โดยการเข้าร่วมประชุมสัมมนา ทำกิจกรรมร่วมกับสังคม

ภายนอก

2. ฝึกการอ่าน-เขียนอักษรเบลล์ การฝีมือ วิชาสามัญ (เพื่อสอบเทียบ)

ฝึกวันจันทร์-เสาร์ เวลา 08.30-16.30 น. ตามความเหมาะสม

3. การฝึกวิชาชีพ

3.1 นวดแผนโบราณ ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ฝึกวันจันทร์-เสาร์ เวลา 08.30-
16.30 น. หลักสูตร 6-8 เดือน

ภาคที่ 1 ใช้เวลา 3-4 เดือน แล้วสอบครั้งที่ 1 ถ้าผ่านจะได้เป็นหมอนินเทอร์น
ขึ้นนวดแขกที่มารับบริการเพื่อหาประสบการณ์โดยมีหมอพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำ

ภาคที่ 2 ใช้เวลา 3-4 เดือน สอบครั้งที่ 2 ถ้าผ่านถือว่าจบหลักสูตร จะได้
ใบรับรองหรือวุฒิบัตร

หมายเหตุ ผู้ที่สนใจเรื่องยาสมุนไพร การนวดประคบ และการเข้ากระโจม
สามารถฝึกต่อได้

3.2 โหราศาสตร์ ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ฝึกวันจันทร์-เสาร์ เวลา 08.30-16.30 น.
หลักสูตร 6-8 เดือน

ภาคที่ 1 ใช้เวลา 3-4 เดือน แล้วสอบครั้งที่ 1

ภาคที่ 2 ใช้เวลา 3-4 เดือนเช่นกัน แล้วสอบครั้งที่ 2 ถ้าสอบผ่านถือว่าจบหลักสูตร จะได้ใบรับรองหรือวุฒิปัตร์

วิชาโหราศาสตร์มี 3 แขนง คือ

- เลข 7 ตัว (ดูวันเดือนปีเกิด)
- ทักษามหาฤกษ์ศาสตร์ (ดูดวง)
- ไพ่ยิปซี (ดูจากไพ่ซึ่งมีอักษรเบลล์)

สถิติตั้งแต่ปี 2529 ถึงปัจจุบัน

- รับแผนกเด็ก 3-20 ปี จำนวน 141 คน
- รับแผนกตาบอดผู้ใหญ่อำนาจ 828 คน
- จบหลักสูตรนวดจำนวน 397 คน
- จบหลักสูตรโหราศาสตร์จำนวน 74 คน
- จบหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 56 คน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รวมพร ถาวรอนุกุลกิจ (2538, น. 2-3) ได้ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการในสถานสงเคราะห์ ของกรมประชาสงเคราะห์ จากผลการศึกษาสรุปได้ว่ารูปแบบของการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ที่สถานสงเคราะห์ ควรจัดให้กับเด็กพิการ คือ การจัดให้มีการนักวิชาการด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ ทำงานประจำที่สถานสงเคราะห์ส่วนรูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการศึกษา คือ การจัดให้เด็กเรียนจากชั้นเรียนพิเศษภายในสถานสงเคราะห์ และมีวิธีดำเนินงานโดย จัดทำสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับสภาพความพิการของเด็กด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพทางอาชีพ ควรมีการดำเนินงานเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับเด็กพิการที่เข้ารับการฝึกอาชีพ โดยให้สามารถยืดหยุ่นระยะเวลาของหลักสูตรได้ สำหรับวิชาชีพที่สถานสงเคราะห์ ควรจัดให้กับเด็กพิการคือ การประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ด้านการจัดกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูสมรรถภาพทางสังคมที่เหมาะสมกับเด็กพิการ ควรเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและเปิดโอกาสให้เด็กออกสู่สังคม และมีส่วนร่วมในสังคมมากขึ้น ส่วนวิธีดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการในสถานสงเคราะห์จะต้องมีการทำงานร่วมกันเป็นทีม

ชินชัย ชีวีเจริญ (2544) จัดทำรายงานผลการศึกษา เรื่อง “กรมประชาสงเคราะห์กับการส่งเสริมเครือข่ายองค์กรเอกชนด้านสวัสดิการสังคมกรณีศูนย์ประสานงานเอกชนแห่งชาติ”

ศูนย์ประสานงานภาคเอกชนแห่งชาติถือเป็นกลไกหลักในการประสานระหว่างเครือข่ายองค์กรเอกชนด้านสวัสดิการสังคมทุกประเภท ทั้งในเรื่องนโยบาย แผน ข้อมูล การประสานการปฏิบัติและการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือกันเองในส่วนของภาคเอกชน รวมทั้งการประสานงานกับภาครัฐในการส่งเสริมสวัสดิการสังคม เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรสมาชิกร่วมมือกันในการดำเนินงานเพื่อให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระภาครัฐในการดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคม

อาจนรงค์ สงเจริญ (2546) งานวิจัยเรื่อง “สุขภาพจิตและความต้องการของคนพิการทางกาย หรือการเคลื่อนไหว กรณีศึกษาศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพคนงาน” จากผลการศึกษาทำให้ทราบภาวะสุขภาพจิต ความต้องการและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับภาวะสุขภาพจิตของคนพิการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการให้คำปรึกษาเพื่อฟื้นฟูสมรรถภาพต่อไป อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคตเกี่ยวกับการศึกษาหาดัชนีชี้วัดสุขภาพจิตสำหรับคนพิการโดยเพิ่มเติมประเด็นที่น่าจะมีผลกระทบต่อภาวะสุขภาพจิตของคนพิการ และหาเกณฑ์มาตรฐานที่สามารถใช้ได้สำหรับคนพิการทั่วไป เพิ่มเติมการศึกษาความพิการในแง่ของความสามารถในการทำหน้าที่ (functional) และกิจวัตรประจำวัน (ADL) ให้ครอบคลุม และลดจำนวนข้อคำถามให้น้อยลง

เจนจำรา เทคทิม (2546) งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาสถานภาพการวิจัยด้านงานบริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการในประเทศไทย” ผลการสังเคราะห์เนื้อหางานวิจัยตามสาขาการบริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการในภาพรวม พบว่างานวิจัยมีค่อนข้างน้อยทุกด้านทั้งด้านการแพทย์ การศึกษา อาชีพและสังคม สาขาการศึกษาพบมากที่สุดจำนวน 262 เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยด้านการจัดการเรียนการสอน รองลงมาเป็นงานวิจัยด้านการบริหารการศึกษา ด้านการพัฒนาและผลิตสื่อการศึกษา และบริการอื่น ๆ สาขารองลงมาเป็นสาขาสังคม พบจำนวน 143 เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อขจัดอุปสรรคทางสังคมมากที่สุด ศึกษาเกี่ยวกับเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก กฎหมาย และการเมือง ภาษาและการสื่อสาร และศิลปะและการดนตรี สาขารองลงมาเป็นสาขาการแพทย์ พบจำนวน 120 เรื่อง เป็นงานวิจัยด้านสุขภาพจิตมากที่สุด รองลงมาเป็นงานวิจัยด้านการแพทย์และสาธารณสุข ด้านสุขภาพและสมรรถภาพทางกาย และด้านการอบรมดูแลและฝึกทักษะคนพิการ สาขาสุดท้าย คือ สาขาอาชีพพบน้อยที่สุดจำนวน 29 เรื่อง เป็นงานวิจัยด้านการฝึกอาชีพและการประกอบอาชีพและการจ้างงาน ผลการวิเคราะห์คุณภาพงานวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในงานบริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พบว่ามีข้อจำกัดมาก ยังไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ แนวโน้มความต้องการงานวิจัยด้านงานบริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการพบว่ามี

ต้องการงานวิจัยทั้งด้านการแพทย์ การศึกษา อาชีพและสังคมอีกมาก และทุกประเภท ความพิการ รวมทั้งงานวิจัยเกี่ยวกับคนที่มีความพิการซ้อน ลักษณะงานวิจัยที่ต้องการเป็นงานวิจัยและพัฒนา วิจัยเชิงปฏิบัติการ วิจัยเชิงประเมินผล และวิจัยเชิงคุณภาพ มากกว่าประเภทงานวิจัยเชิงสำรวจ ผลการวิจัยครั้งนี้ยังได้นำเสนอหัวข้อและประเด็นที่สมควรดำเนินการวิจัยในแต่ละสาขาของงานบริการฟื้นฟูสมรรถภาพ ตลอดจนเสนอแนะแนวทางการพัฒนางานวิจัยด้านงานบริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการของประเทศไทย

พิมพา ขจรธรรม (2547) งานวิจัยเรื่อง “การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านการประกอบอาชีพของคนพิการ” ผลการศึกษาพบว่างานวิจัยส่วนใหญ่ทำการศึกษาในประเด็นเรื่อง กลไกของภาครัฐซึ่งจัดว่าเป็นปัจจัยหลักในการส่งเสริมการประกอบอาชีพของคนพิการ ซึ่งพบว่าการใช้มาตรการต่าง ๆ ทั้งด้านกฎหมายและทางสังคมยังไม่ได้ผลเท่าที่ควรเนื่องจากมาตรการเหล่านี้ไม่มีบทลงโทษสำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตาม รวมทั้งมิได้ใช้กับหน่วยงานภาครัฐ การฟื้นฟูสมรรถภาพด้านอาชีพแก่คนพิการของภาครัฐยังให้ความสำคัญกับการฝึกอาชีพในสถานฝึกอาชีพมากกว่าบริการด้านอาชีพอื่น ๆ และยังมีข้อจำกัดทั้งในด้านปริมาณและในด้านคุณภาพเช่น ด้านมาตรฐานของหลักสูตร และอุปกรณ์ที่ใช้ฝึกอาชีพ คนพิการบางส่วนขาดความพร้อมและทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการทำงานในตลาดแรงงานเปิด ถึงแม้ว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีเจตคติเชิงบวกต่อคนพิการแต่ยังขาดความรู้และความเข้าใจเรื่องคนพิการ และพบว่าองค์กรเอกชน/องค์กรคนพิการเป็นแหล่งข้อมูลและมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการประกอบอาชีพของคนพิการ

ปัญหาพื้นฐานที่ก่อให้เกิดอุปสรรคในการทำงานของคนพิการคือการขาดการศึกษา มาตรการของภาครัฐในการจัดอุปสรรคต่าง ๆ ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ โดยเฉพาะมาตรการด้านการจัดอุปสรรคในการเดินทาง

จากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้นำไปสู่กรอบแนวคิดของการศึกษาที่ผู้ศึกษาจะได้ทำการศึกษาตามกรอบแนวคิดที่ได้วางไว้ โดยผู้ศึกษาจะได้ทำการศึกษาประเภทเครือข่ายทางสังคมแบ่งเป็นเครือข่ายครอบครัว ญาติพี่น้อง กลุ่มเพื่อน โรงเรียน บุคคลที่อยู่บริเวณเดียวกัน หน่วยงาน หรือองค์กรมูลนิธิต่าง ๆ โดยจะศึกษาว่าเครือข่ายต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้นได้ให้ความช่วยเหลือในด้านอารมณ์ จิตใจ สิ่งของ เงิน หรืออื่น ๆ กับผู้พิการทางสายตาอย่างไร และการได้รับความช่วยเหลือดังกล่าวทำให้ผู้พิการทางสายตาได้รับการพัฒนาและมีศักยภาพมากขึ้นเพียงใด และนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาการทำงานเรื่องของเครือข่ายทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคม

กรอบแนวคิดในการศึกษา

